

УДК 378:78.03(477)

МИСТЕЦЬКА ПОЛПРОФЕСІЙНІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКА ФОЛЬКЛОРНОГО КОЛЕКТИВУ У МУЗИЧНИХ ВИШАХ УКРАЇНИ

Сінельников І.Г.

Київський національний університет культури і мистецтв

На сучасному етапі розвитку фольклористичної освіти і науки і в реаліях глобалізаційних змін світового й українського культурно-суспільного простору яскраво постає питання необхідності навчання у вищих навчальних закладах мистецького спрямування спеціалістів – фольклористів – практиків із необхідними сформованими фаховими компетенціями і компетентностями, яким відповідають певні різнопрофільні знання, вміння і навички, здобуті і розвинені під час навчання. Автор окреслює основні напрямки формування, розвитку і вдосконалення фахових знань, вмінь і навичок сучасних студентів-фольклористів в українських мистецьких вишах.

Ключові слова: фольклор, фольклорист, фахові компетенції, традиція, фольклорне середовище.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли природні механізми «трансмисії народної традиції» (термін С. Грици [2]) зруйновано, актуальним є питання залучення молоді до найкращих зразків фольклорної спадщини свого народу, рідного краю. Важливу роль у пропаганді та поширенні традиції народної музично-обрядової культури відіграє діяльність фольклорно-етнографічних колективів, зокрема, молодіжних фольклорних ансамблів (так званих «вторинних» колективів (термін С. Грици, О. Бенч-Шокало) [1, 2]), основним середовищем побутування яких є відділи етнографії і фольклору вищих мистецьких навчальних закладів.

В контексті сучасних мистецько-освітніх тенденцій безперечної актуальності набула проблема необхідності відпрацювання і збереження певних традицій підготовки фахівців-фольклористів у вищих навчальних закладах – університетах і музичних академіях: саме у цих вишах сформувались глибокі методологічні та практичні засади, що визначають одну із домінуючих тенденцій вищої освіти – фундаментальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні методичні засади роботи молодіжних фольклорних колективів визначили такі метри практичної фольклористики радянської доби і пострадянського простору, як: Д. Покровський,

В. Щуров, А. Кабанов, Г. Сисоєва, Є. Єфремов, І. Павленко, В. Осадча та ін.; теоретичні питання побутування і розвитку традиційної культури і музичного фольклору в умовах сучасних урбаністичних реалій піднімали і досліджували такі знамітні теоретики-фольклористи, як: І. Земцовський, С. Грица, А. Іваницький та ін.

Виділення раніше невирішених частин проблеми. Питанням підготовки фахівців – музикантів у мистецьких ВНЗ присвячена значна кількість досліджень вітчизняних і закордонних теоретиків – музикознавців і педагогів – музикантів. Однак, практична музична фольклористична освіта, яка не так давно стала складовою вищої музичної освіти як в Україні, так і в країнах близького нам зарубіжжя (близько 25–30 років тому), ще немає в своєму доробку значної кількості ґрунтовних праць.

Отже на сучасному етапі розвитку фольклористичної освіти і науки і в реаліях глобалізаційних змін світового й українського культурно-суспільного простору яскраво постає питання необхідності навчання у вищих навчальних закладах мистецького спрямування спеціалістів – фольклористів – практиків із необхідними сформованими фаховими компетенціями і компетентностями, яким відповідають певні різнопрофільні знання, вміння і навички, здобуті і розвинені під час навчання.

Зважаючи на трансформаційні зміни в освітньому просторі, пов'язані з глобалізаційними процесами, гуманістичною направленістю навчання, з метою формування нового типу особистості фахівця – фольклориста, здатного ефективно конкурувати на ринку праці, вітчизняна вища освіта повинна адаптуватись до сучасних соціокультурних умов. Окреслена проблема є актуальною: у змістовому вимірі фольклористичної освіти в Україні (теоретичної і практичної) мають відбутись модернізаційні перетворення, які повинні сприяти плідній підготовці конкурентоспроможних дослідників, популяризаторів і трансляторів фольклорного пласту культури.

Формулювання мети дослідження. Окреслимо основні напрямки формування, розвитку і вдосконалення фахових знань, вмінь і навичок сучасних студентів-фольклористів українських мистецьких ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що у більшості класичних університетів України присутня фольклористична складова у змісті навчального процесу підготовки філологів, вчителів та викладачів мистецьких дисциплін. Зокрема, дисципліни фольклористичного циклу закріплені за викладачами кафедри української літератури у Полтавському національному педагогічному університеті ім. В. Короленка («Усна народна творчість», «Слов'янська міфологія»), кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського педагогічного університету імені В. Винниченка («Народознавство», «Музичний фольклор України»), кафедри української літератури Вінницького національного педагогічного університету («Фольклор», «Літературне краєзнавство»), кафедри української літератури Одеського державного університету ім. І. Мечникова («Усна народна творчість»), кафедри української літератури Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича («Український словесний і музичний фольклор»), кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького («Історія української фольклористики», «Теорія українського фольклору», «Міфологія у слов'янському та індоевропейському контексті», «Методика збирання та вивчення фольклору»), кафедри української літератури Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова («Усна народна творчість», «Дитячий фольклор») та інших.

Зауважимо, що підготовка музикантів-фольклористів саме в Київському національному університеті культури і мистецтв йде у напрямку поглибленого практичного опанування фахом (під фахом розуміємо широкий спектр як загальномузичних, так і музично-фольклористично-етнографічних знань, вмінь і навичок) задля успішної мистецької реалізації як керівників фольклорного колективу, артистів, викладачів, фахівців із фольклористики.

Таким навчально-творчим осередком поглибленого практичного опанування фахом, збереження і розвитку музичної традиції України є фольклорний ансамбль «Кралиця» Київського Національного університету культури і мистецтв, який протягом 26-ти років творчої і освітньої діяльності готує й випускає керівників і артистів

фольклорних колективів/викладачів. За класифікацією фольклорних колективів, прийнятою більшістю етномузикологів України, «Кралиця» є репродуктивним або фольклористичним (термін О. Бенч-Шокало [1]), гуртом, що перейняв традицію шляхом активного (глибинного) її вивчення, і репрезентує автентичну традицію у вторинному (зазвичай міському) середовищі, художня діяльність колективу при цьому включена у загальний процес освоєння традиційного фольклору сучасною культурою.

Глибоке занурення в традиційну народну духовну та матеріальну культуру – принцип багаторічної діяльності фольклорного ансамблю «Кралиця», освоєння місцевих (локальних) фольклорних традицій в якому сьогодні відбувається в двох взаємопов'язаних між собою напрямках. Один із них – наукова робота по збору фольклорно-етнографічних матеріалів (регулярні польові експедиційні дослідження), їх систематизація, розшифровка (транскрибування), використання під час підготовки концертних програм колективу та програм державних іспитів.

Безпосереднє спілкування учасників колективу з народними виконавцями відбувається в ході експедиційної роботи, подальше освоєння фольклорних джерел (звукозаписів, відеоматеріалів, предметів матеріальної культури (одяг, знаряддя праці, елементи хатнього інтер'єру тощо) здійснюється на базі ансамблю – в лабораторії музичного фольклору Київського Національного університету культури і мистецтв.

Інший, не менш важливий напрямок, пов'язаний із концертно-просвітницькою практикою фольклорного ансамблю, що є одним із основних напрямків навчальної та творчої діяльності колективу. Така діяльність колективу реалізовується в кількох аспектах: це безпосередня участь в мистецьких фестивалях і конкурсах всеукраїнського і міжнародного рівня, а також концертна діяльність по містах і селах України з метою популяризації фольклорно-етнографічної спадщини українського народу; значну роль у формуванні наукових і мистецьких уподобань і переконань студентів також відіграє участь у відтворенні і реконструкції обрядових дійств в їх природному побутовому середовищі.

За 26 років творчої діяльності «Кралиця» взяла участь у понад 45-ти мистецьких фестивалях та конкурсах як в Україні, так і за кордоном (Чехія, Литва, Польща, Німеччина, Словаччина, Росія, Азербайджан, Туркменістан, Південно-Африканська Республіка, Норвегія, Румунія, Голландія, Швейцарія, Франція та ін.). Колектив є Лауреатом численних Всеукраїнських та Міжнародних фестивалів-конкурсів, що є свідченням незмінно високої планки у навчанні та творчості. Зауважимо, що участь у мистецьких заходах дає учасникам фольклорного ансамблю неочікуваний виконавський та сценічний досвід, можливість познайомитися з традиційними культурами світу, автентичною музикою різних країн, регіонів, а також можливість пропагувати світом музичні скарби українського народу.

Наголошуємо, що фестивально-концертна діяльність фольклорного ансамблю «Кралиця» базується на глибокій дослідницько-експедиційній діяльності його учасників, які розуміють, що ак-

тивні форми побутування обрядового музичного фольклору все рідше зустрічаються в сільському побуті; за визначенням С. Грици, формується тенденція до скорочення «фольклорних середовищ», наслідком чого є нівеляція і зникнення фольклорних стилів [2].

Розуміння цієї проблеми призвело до того, що одним із видів творчості колективу в останні роки стало відтворення (реконструкція) обрядових дійств в їх природному побутовому середовищі: наприклад, проведення купальських обрядів в с. Тіньки Чигиринського району Черкащини та с. Мар'янівка Васильківського району Київщини (липень 2009 р.); відтворення великоднього богослужіння росіян-старовірів в с. Російські Пилипи Чуднівського району Житомирщини (квітень 2009, 2010 рр.); проведення святкування Масляної неділі (с. Золоче Обухівського району і с. Конча Заспа на Київщині (березень 2011, 2016 рр.) тощо. При такому моделюванні обряду відбувається безпосереднє занурення учасників ансамблю в сферу обрядової дії, їх виконання отримує необхідне емоційне забарвлення, що забезпечує потрібний характер звучання музичного матеріалу.

З цього приводу зауважимо, що відтворення традицій неможливо без усвідомлення її інклюзивного характеру (невідірваності побутування фольклорних явищ від певного етнографічного контексту). З усвідомленням сучасного стану збереження місцевих традицій, що нерідко стоять на межі повного згасання, завдання відтворення переростає в проблему реконструкції того чи іншого фольклорного явища – пісні або інструментального твору, танцю чи обряду. Впевнені: виконання музичного матеріалу ні в якому разі не повинно ставати лише сліпим копіюванням співу носіїв традиції (нашу думку розділяє Н. Лисюк, яка стверджує: «...відтворювати абсолютно точно пізні записи народних пісень, зроблені за допомогою щонайкращих звукових пристроїв, навряд чи варто: адже їх зазвичай записують у виконанні жінок похилого віку з їхніми вельми обмеженими вокальними можливостями та глухими старечими голосами, а потім цей старечий спів старанно відтворюють юнки» [3, с. 49]).

Додамо також, що у багатьох випадках народні виконавці похилого віку виявляються здатні відтворити тільки мелодичний контур наспіву, без належного темброво-динамічного наповнення. У таких випадках велика увага звертається на слова самих виконавців, які можуть розповісти про те, як повинна звучати пісня насправді, в яких обставинах і з якою силою звуку.

Отже, ми окреслили кілька фахових компетентностей, що їх розвивають під час навчання у вищі студенти-фольклористи, майбутні керівники фольклорних колективів. Окрім суто професійних вокально-інструментальних навичок, а також знань і вмінь з фольклорно-етнографічної дослідної роботи (володіння методами збирання первинної інформації; вміння проводити комплексне і системне вивчення традицій народної музичної культури із залученням історично-етнографічних та інших наукових даних; вміння добирати і застосовувати різноманітні типи наукових методів обробки інформації, здійснювати типологічний і стильовий аналіз зразків музичного фоль-

клору, їх жанрову атрибуцію і т. ін.), сучасний фольклорист-професіонал повинен мати здатність інструментальний, вокально-інструментальний), планувати і прогнозувати його діяльність, реалізовувати на практиці всі етапи репетиційного процесу, проявляти лідерські якості.

Цю здатність розвиваємо в студентах за допомогою інноваційних освітніх методів: відтак, практикою для випускників-фольклористів вже стала самостійна підготовка програми державної атестації. Випускник сам веде репетиційну роботу із різними складами виконавців, самостійно добирає учасників власної програми, основою для якої є матеріали його ж власних фольклорних експедицій. Під керівництвом випускника студенти – учасники колективу – навчаються вільно відтворювати певні регіональні співочі стилі, він, як керівник, домагається від учасників ансамблю достовірності у відтворенні особливостей автентичного звучання народно-музичного твору, природності в сценічній поведінці, у відтворенні діалектних особливостей мови.

Саме під час підготовки програми державної атестації на здобуття ОКР «Бакалавр» і «Спеціаліст» випускник відшліфовує свої знання і вміння із складання програми концертного виступу з використанням елементів традиційної обрядовості, з орієнтацією на регіональну специфіку народної традиції, вчиться грамотно використовувати атрибутику, костюм. Неабияку роль у формуванні лідерських якостей також відіграє навчальна практика (ознайомча, виробнича, переддипломна, стажування за фахом), що є необхідною і традиційною складовою навчального процесу у КНУКіМ: під час практики студенти-фольклористи мають змогу відвідувати і самостійно проводити репетиції дитячих, дорослих аматорських і професійних фольклорних колективів, брати участь у формуванні їх репертуару і концертної діяльності, долучатися до мистецького життя цих колективів.

Усі отримані під час навчання знання і вміння забезпечують здатність випускника-фольклориста здійснювати музично-педагогічну і художньо-просвітницьку (концертну) діяльність (сольно чи у складі фольклорного колективу, а також у якості керівника колективу – фольклориста – музиканта, практика і теоретика).

Висновки та подальші перспективи. Отже, фольклористична підготовка в університетах України, зокрема у класичних вищах, має фундаментальну основу, що детермінується широким спектром практичних досягнень у галузі фольклористики. Ці здобутки підкріплюються тенденціями розширення змістового наповнення основних курсів, розробкою цікавих, проблемних авторських курсів, зокрема інтегрованого типу.

Безперечно, фольклористична освіта в університетах зорієнтована на підготовку фольклориста, який керується гуманістичними цінностями, має чітку національно-свідому та інтернаціонально-толерантну світоглядну позицію, наділений ґрунтовним методологічним інструментарієм наукового пошуку і практичного втілення отриманих у вищі теоретичних знань, що створює можливості для конкурування у галузі фольклористики у світовому вимірі.

Разом з С. Й. Грицею підкреслимо, що зміцніле виконавське фольклорне середовище у всіх районах України, навіть у тих, де фольклор вважався цілком втраченим, створює реальну мож-

ливість до відродження фольклорного генофонду в країні, можливості його передачі наступним поколінням [2]. Не останню роль в цьому процесі відіграють випускники – фольклористи КНУКіМ.

Список літератури:

1. Бенч-Шокало О.Г. Автентичний гуртовий спів. Фольклорно-репродуктивний гуртовий спів / Бенч-Шокало Ольга. Український хорівий спів: Актуалізація звичаєвої традиції. – К., 2002. – С. 91–95, 214–230.
2. Грица С.Й. Відродження народнопісенних джерел / Грица Софія. Трансмісія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки. – Київ-Тернопіль, 2002. – С. 198–205.
3. Лисюк Наталія. Постфольклор в Україні / Наталія Лисюк. – К.: Агентство «Україна». – 2012. – 347 с.

Синельников И.Г.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ПОЛИПРОФЕССИОНАЛЬНОСТЬ КАК ДЕТЕРМИНАНТА ПОДГОТОВКИ РУКОВОДИТЕЛЯ ФОЛЬКЛОРНОГО КОЛЛЕКТИВА В МУЗЫКАЛЬНЫХ ВУЗАХ УКРАИНЫ

Аннотация

На современном этапе развития фольклористического образования и науки и в реалиях глобализационных изменений мирового и украинского культурно-общественного пространства остро встает вопрос о необходимости обучения в высших учебных заведениях искусства специалистов – фольклористов – практиков с необходимыми сформированными профессиональными компетенциями, которым соответствуют определенные разнопрофильные знания, умения и навыки, полученные и развитые во время учебы. Автор определяет основные направления формирования, развития и совершенствования профессиональных знаний, умений и навыков современных студентов-фольклористов в украинских художественных вузах.

Ключевые слова: фольклор, фольклорист, профессиональные компетенции, традиция, фольклорная среда.

Sinelnikov I.H.

Kiev National University of Culture and Arts

ARTISTIC POLYPROFESSIONALITY AS A DETERMINANT OF FOLK GROUP DIRECTOR TRAINING IN MUSIC UNIVERSITIES OF UKRAINE

Summary

At the present stage of the development of folklore education and science and in the realities of globalization changes in the world and Ukrainian cultural and social space, the question of the need for training in higher educational institutions of the artistic direction of specialists-folklorists-practitioners with the necessary formed professional competences and competencies, which meet certain diverse knowledge, skills and abilities acquired and developed during training. The author outlines the main directions of formation, development and improvement of professional knowledge, skills and abilities of modern students-folklorists in Ukrainian artistic higher education.

Keywords: folklore, folklore, professional competences, tradition, folklore environment.